

УДК 330.341.1

А.В. БАЛЯН, доктор економічних наук, академік НААН,

в.о. віце-президента Національної академії аграрних наук України

Г.В. СПАСЬКИЙ, доктор економічних наук, директор Закарпатської сільськогосподарської дослідної станції

ВНУТРІШНІ ІНВЕСТИЦІЇ, ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Акцентовано увагу на важливості залучення та використання внутрішніх інвестицій, особливо на рівні областей та окремих територій України. Запропоновано шляхи ефективного використання місцевих фінансових ресурсів, заходи, щодо інтенсивного залучення національного капіталу у виробничу сферу, проаналізовано питання, пов'язані із розвитком фінансової інфраструктури.

Встановлено, що ринок інвестицій має надзвичайно великі резерви, які не завжди ефективно використовуються на практиці. Нині, головним джерелом технологічного оновлення виробництва вважаються амортизаційні відрахування та прибуток підприємств аграрного сектору.

Інвестиції, національні інвестиції, аграрний сектор, інвестиційні процеси, ефективність використання фінансових ресурсів.

Постановка проблеми. Україна у контексті об'єктивної необхідності інноваційної моделі розвитку, потребує значних сум фінансових інвестицій. Надзвичайно важливим є оптимальне поєднання як внутрішніх, так і зовнішніх джерел інвестування. Фінансова складова сприяє вирішенню економічних, соціальних та екологічних проблем розвитку аграрного сектору країни.

Однак не зменшуючи важливості зовнішніх (іноземних) інвестицій, акцентуємо увагу на внутрішніх (національних) ринках інвестицій. Нині актуальною лишається проблема пошуку внутрішніх джерел інвестування й активізація інвестиційної діяльності в аграрному секторі .

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми ефективного використання фінансових ресурсів досліджують чимало відомих зарубіжних і українських економістів-аграрників. Питанням банківського кредитування та ефективного використання банківського капіталу, моделювання стратегії інвестиційної діяльності, методологічними аспектами стратегічного управління інвестиційними процесами присвятили наукові праці відомі

економісти: В.Г.Андрійчук [1], А. Дамодаран [3], У. Владичин [2], С.М. Злупко [4], С.М. Кваша [5], Ю.Ю.Луценко [6], М.Й.Малік [7], В.С.Пономаренко [8], П. Т. Саблук [9], П. Стецюк [11] та багато інших. У них вони визначають принципи стратегічного управління інвестиційною діяльністю підприємств аграрного сектору; пропонують окремі наукові підходи до моделювання стратегії інвестиційної діяльності на рівні окремих областей; аналізують можливості та форми забезпечення банківських кредитів; визначають умови та механізми надання кредитів, вплив кредитування на економічну ситуацію, ефективність використання власних коштів.

В.С. Пономаренко стверджує, що „власні кошти – основне джерело самофінансування – можуть бути використані суб'єктами підприємництва тільки для окремих високорентабельних інвестиційних проєктів, тоді як необхідний фінансовий потенціал мають лише запозичені та залучені ресурси”[4].

Український вчений, класик світової політичної економії Михайло Іванович Туган-Барановський вважав внутрішні інвестиції засобом ”для досягнення матеріального і духовного добробуту людей, утвердження їхньої сутності”[3].

На думку У.В. Владичина, економічна наука довела, а практика підтвердила, що кредит є універсальним інструментом розподілу та перерозподілу національного доходу, фінансових, матеріальних і трудових ресурсів, вирівнювання показників рентабельності підприємств на основі переливання капіталів, що сприяє прогресивним структурним зрушенням в економіці областей країни [2].

Мета досліджень - дослідити ефективність використання фінансових ресурсів та запропонувати напрямки з переорієнтації інвестиційної політики в аграрному секторі на підставі аналізу інвестиційних процесів останніми роками.

Методика досліджень. Теоретичну та методичну основи досліджень становили системний та синергетичний підходи до вивчення важливості залучення та використання внутрішніх інвестицій. Для вивчення теоретичних аспектів слугували наукові праці з проблем інвестування аграрного сектору провідних вітчизняних вчених-аграрників. Для вивчення практичних аспектів залучення та використання внутрішніх інвестицій було використано монографічний метод.

Результати досліджень. Нагальним є дослідження ринку інвестицій і розвитку інфраструктури з обслуговування інвестиційного процесу аграрного сектору. Потребують вирішення питання, пов'язані з розвитком фінансової інфраструктури, іпотечного кредитування, перетворення довготермінових кредитів на реальне джерело інвестування. Поза увагою і питання відсутності підтримки інституціональними інвесторами, що є головною причиною повільного розвитку інноваційних процесів.

Нині існує тісний зв'язок інвестиційних процесів із динамікою виробництва. Згорання виробництва зменшує попит на інвестиції, а в свою чергу дефіцит інвестиційних ресурсів призводить до згорання виробництва.

Динаміка інвестицій у сільське господарство свідчать про різке сповільнення інвестиційних процесів.

На кінець 2013 року в економіку України було інвестовано 267,7 млрд. грн., що у 8,2 рази більше, ніж у 2001 році, із загальної суми інвестицій у сільське господарство надійшло лише 6,9% і протягом останніх років ця питома вага коливалася незначно (табл. 1).

Сума інвестицій в аграрній галузі поступово зростала: з 1552 млн.грн у 2001 році до 18640 млн. грн.. у 2013-му.

Таблиця 1. Динаміка обсягів інвестицій в сільське господарство України

Показник	Рік								2013/2001, в %
	2001	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2013	
Інвестицій всього, млн грн	32573	37178	75714	125254	233081	189061	293692	267728	у 8,21 раз
у т.ч. сільське господарство	1552	1854	3278	7190	16890	11311	19086	18640	у 12 разів
Питома вага інвестицій у сільське господарство в загальному підсумку, %	4,8	5,0	4,3	5,7	7,2	6,0	6,5	6,9	143,7
Вартість основних засобів сільського господарства, млрд. грн	93,4	86,3	75,4	74,3	94,1	111,3	134,3	141,7	151,7
Питома вага основних засобів сільського господарства в загальному підсумку, %	10,1	8,9	6,5	4,7	3,0	1,7	1,5	1,4	13,8
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США	4555,3	5471,8	9047,0	21607,3	35723,4	50333,9	55296,8	58156,9	у 12,6 рази
у т.ч. сільське господарство	83,8	108,6	216,8	399,8	799,0	612,5	601,5	839,3	У 10,0 разів
Випуск продукції у фактичних цінах, млн грн	180490	65253	83850	95730	150845	181451	194385	214785	118,7
Питома вага в загальному виробництві продукції, %: сільськогосподарськ і підприємства	41,3	40,2	35,6	39,0	50,3	48,3	50,7	53,8	130,1
особисті господарства населення	58,7	59,8	64,4	61,0	49,7	51,7	49,3	46,2	78,7

Джерело: Статистичний щорічник України за 2013 р.

Помилково можна сказати, що таке зростання інвестицій є позитивним процесом і поліпшує соціально-економічну ситуацію на селі. Однак, зважаючи на негативну тенденцію до зменшення вартості основних засобів у 2001-2004 роках маємо абсолютно нелогічний зв'язок. Адже збільшення

капітальних інвестицій завжди сприяє зростанню вартості основних засобів. Але цього не сталося й стан розвитку сільського господарства України набрав рис неконтрольованого. Питома вага засобів аграрної праці в загальному підсумку зменшилася з 10,1 до 3%.

Дослідженнями встановлено, що економічний розвиток аграрного сектору будь-якої області України в цілому, а також залучення іноземних інвестицій неможливі, якщо національний капітал не працюватиме ефективно.

Упродовж останніх чотирнадцяти років / 2000-2013 / інвестиції в основний капітал продовольчих галузей АПК зросли з 26,3 млн. грн. у 2001 р. до 186,7 млн. грн. у 2013р., що забезпечило позитивну динаміку розширеного відтворення основних фондів та зростання валової доданої вартості в Закарпатті. Це підтверджує структура валових капітальних вкладень за окремими джерелами фінансування у 2013 р. Дані про структуру інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування наведено у таблиці 2.

Таблиця 2. Структура інвестицій в основний капітал у підприємств агровиробничого комплексу України за джерелами фінансування у 2013 р

Джерела фінансування	Фактично за 2013 р, млн.грн.	В % до підсумку
Всього:	186,7	100
у т.ч. за рахунок:		
коштів державного бюджету	4,5	2,4
коштів місцевих бюджетів	5,0	2,7
власних коштів підприємств та організацій	100,3	53,7
коштів банків та інших позик	25,2	13,5
кошти іноземних інвесторів	2,6	1,4
коштів населення на індивідуальне та житлове будівництво	30,4	16,3
інших джерел фінансування	18,7	10,0

Джерело: Статистичний щорічник України за 2013 рік

Нині 53,7 % інвестицій фінансується за рахунок власних коштів підприємства. Найбільшу питому вагу становлять амортизаційні відрахування. Так, за даними статистики, обсяг амортизації (споживання основного капіталу) становив у 2004 році 65,2 млн. грн., у 2005 –му 78,4 млн. грн., у 2013 –му –100,2 млн. грн., тобто був значно більшим за обсяги інвестицій. Таким чином, продовжується так зване проїдання основного капіталу. Реальна сума амортизаційних відрахувань, віднесених на витрати виробництва, що надійшли на рахунок підприємств від реалізації продукції. Однак реальні амортизаційні відрахування не ідентичні розрахунковим.

Важливим власним джерелом інвестицій є прибуток підприємств. При зростанні виробництва, підвищення його рентабельності роль прибутку як власного інвестиційного джерела поступово зростатиме. За рахунок

подолання масової збитковості підприємств можна збільшувати обсяги прибутку тобто віднайти кошти на фінансування інвестиційних проектів у продовольчі галузі агровиробничого комплексу. Які, як відомо, усе ще залишаються малоприбутковими. На жаль біля 40% підприємств не пристосувались до ринкових умов господарювання і збиткові. Дані про прибутковість та збитковість підприємств продовольчих галузей агровиробничого комплексу у таблиці 3.

Таблиця 3. Прибутковість і збитковість підприємств аграрновиробничого комплексу, (тис. грн).

Галузі	2012				2013			
	Прибуток	Збиток	Фінансові результати	Рентабельність	Прибуток	Збиток	Фінансові результати	Рентабельність
Всього:	62950	57510	28010	20,1	53852	47206	33263	23,2
у т.ч. підприємства харчової промисловості	36222	23940	12282	9,8	38046	20589	17457	24,1
аграрні підприємства	33570	6842	26728	22,8	26618	10812	15806	12,2

Джерело: Статистичний щорічник України за 2013 р.

Низька ефективність роботи підприємств продовольчих галузей агропромислового комплексу держави поєднується з їх бажанням уникати нового оподаткування. Податковий тягар в продовольчих галузях агропромислового комплексу розподіляється вкрай нерівномірно, що викликає справедливе обурення серед підприємців. Добросовісні платники податків опинилися сьогодні у непривабливому економічному становищі. Податки нині не виконують стимулюючої функції. Механізм надання податкових пільг залишаються непрозорим і не забезпечує підтримки економічно здорових підприємств. Це викликає мінімізацію інвестицій в обіговий капітал, що знижує ефективність інвестицій в основний капітал.

Нині інвестиційний ринок потребує диверсифікації внутрішніх джерел інвестування, пошуку нових методів залучення інвестицій, зміни інвестиційної політики держави. Це може бути участь обласних органів державної влади у спільному фінансуванні проектів, надання кредитів за зниженими обліковими ставками, фінансування проектів за рахунок випуску цінних паперів, розвиток технічних і страхових фондів. Для залучення внутрішніх інвестицій до аграрного сектору країни нагальна потреба знизити кредитні ставки, часткове погашення відсотків за кредити районних органів влади, області, безплатне відведення земельних ділянок під організацію малого та середнього підприємництва (фермерського

господарства, виробничого кооперативу) та передачу сільськогосподарських угідь у довгострокову оренду з відстрочкою плати за оренду на десять або двадцять п'ять років.

Визначальними елементами фінансової інфраструктури, що мала б забезпечувати підприємства фінансовими ресурсами, є банки, фондові біржі, а також небанківські фінансово-кредитні інститути – пенсійні фонди, страхові компанії, інвестиційні фонди, довірчі товариства та кредитні спілки. Реально нині використовуються тільки банки. Нині, через банківське фінансування малого та середнього підприємництва аграрного сектору й виникають серйозні проблеми, тому що згідно із соціологічними дослідженнями 95% підприємців сільськогосподарської галузі вважають нереальним отримання кредитів

Нині кредитний ринок має стати важливим джерелом фінансових ресурсів з тим, щоб довготермінове кредитування активно сприяло розширенню об'ємів інвестування виробництва.

З метою перетворення довготермінових кредитів на реальне й ефективне джерело інвестицій слід обмежити надання кредитів нерентабельним підприємствам; активізувати практику визнання банкрутств підприємств аграрного сектору; удосконалити механізм регулювання відсоткових ставок; розвивати комерційний кредит з веденням вексельного обігу.

Вирішенню низки важливих економічних та соціальних проблем сприятиме розвиток іпотечного кредитування. Джерелами іпотеки можуть бути як заощадження сільського населення області, так і емісія цінних паперів на суму іпотечних кредитів.

У розвитку підприємництва в сільському господарстві важливу роль має відігравати венчурне фінансування, яке передбачає надання кредиту за певну частку майбутнього приросту капіталу. Із-за цього венчурний капітал цілком заслужено вважається альтернативою класичному кредитуванню малих і середніх підприємств аграрного сектору, котрі, як правило, мають істотні проблеми із заставою і потребують коштів, що за іншої ситуації спрямувалися б на сплату або на розвиток виробництва в аграрному секторі держави.

У ринкових умовах значну роль в інвестуванні коштів в економіці повинні відігравати пенсійні, страхові фонди, а також фінансові, інвестиційні компанії, кредитні спілки та довірчі товариства. Які, істотно впливають на поліпшення інвестиційного клімату, акумулюючи значні інвестиції ресурси на фінансування інвестиційних проектів.

Ринок інвестицій має надзвичайно великі резерви, які не завжди ефективно використовуються на практиці. Головним джерелом технологічного оновлення виробництва вважаються амортизаційні відрахування та прибуток підприємств аграрного сектору.

Дослідженнями встановлено, що амортизаційні відрахування "розчинені" у виручці від реалізації продукції й за даними звітності не можна точно визначити, скільки їх спрямоване на інвестиції в основний

капітал, оплату праці працівників, формування оборотних коштів, покриття збитків. Це сприяє знеособлюванню цільових засобів і використанню їх не на інвестиційні цілі. Згідно досліджень тільки 25% нарахованої амортизації вкладається в інвестиції, ще 25% - на поточні потреби, а інші 50% переходять на наступні роки у зв'язку з незабезпеченням грошовим покриттям. Нагальним завданням повинне стати відновлення відтворювальної функції амортизації.

Проведені дослідження показують, що на величину амортизаційних відрахувань на підприємстві впливають багато факторів. Існуючий порядок переоцінки вартості основних фондів індексним методом не враховує реальний ступінь фізичного та морального зношення основних фондів (машин, обладнання тощо).

Збільшення доходної частини бюджету безпосередньо пов'язане із створенням та ефективним функціонуванням рентабельних підприємств. Практика інвестиційної діяльності свідчить про те, що в областях України досягнуто певного прогресу в обґрунтуванні та розробленні інвестиційних проектів прибуткових підприємств сільського господарства та харчової та переробної промисловості. Поряд з цим нинішні економічні умови обмежують фінансування інвестиційних проектів. Тому одним із найбільш ефективних варіантів вирішення проблеми є здійснення позики шляхом випуску державних облігацій.

Державна позика вважається найцивілізованішим способом залучення фінансових ресурсів держави, яка дуже поширена у європейській практиці. При сприятливій кон'юнктурі фінансового ринку, муніципальна позика є одним із найефективніших інструментів залучення внутрішніх інвестицій. Порівняно із іншими фінансовими інструментами емісія муніципальних облігацій має очевидні переваги: меншу вартість обслуговування боргу; позитивний вплив на кредитний рейтинг; подовження терміну запозичення; широке коло потенційних внутрішніх кредиторів.

Погашуються облігації за рахунок грошового потоку від реалізованого інвестиційного проекту. Важливе значення під час організації муніципальної позики має процес розміщення облігації на фондовому ринку областей України. Тільки при повному впровадженні позики втілюється проект і надходять заплановані та надпланові доходи.

Активізація інвестиційної діяльності потребує розвиненої інфраструктури з обслуговування інвестиційного процесу в аграрному секторі, тобто створення органів інвесторів, які б відповідали вимогам нинішньої ринкової економіки. Інвестиційні організації повинні здійснювати консультативний супровід інвестицій, співпрацюючи з інвесторами, власниками інвестиційних проектів і державними установами з метою запровадження інформаційно-кваліфікованого вакууму, що виникає внаслідок асиметрії доступу до об'єктів ринку капіталів до правової, аналітичної, дослідницької інформації, даних про ризики та прогнози розвитку інвестиційного ринку.

Дослідження проведені на території України, свідчать про те, що створення інвестиційної інфраструктури з обслуговування середнього та малого підприємництва може бути досягнуте за рахунок формування спеціалізованих інвестиційних банків, пайових інвестиційних фондів, кредитних спілок, які б акумулювали кошти приватних інвесторів для розміщення їх як портфельних інвестицій у виробництво та надання необхідних послуг у аграрний сектор. Позитивним прикладом ефективного використання фінансових ресурсів в Закарпатті є діяльність кредитної спілки «Мрія», яка звичайно розширила спектр фінансових послуг для мешканців області. Підтримується ідея щодо створення фінансового ринку послуг на базі кредитно-гарантійної організації в області. Де, необхідні обласні комерційні банки, що не мають великих корпоративних клієнтів, а орієнтовані на роботу із фізичними особами та представниками малого та середнього підприємництва, які при певній реорганізації зможуть запровадити доволі широкий вибір фінансових послуг.

Активізації інвестиційної діяльності в області сприяло б створення державного інвестиційного банку – Українського банку реконструкції та розвитку, а потім і філій в областях, що активізувало б ринок інвестиційних коштів через кредитний та фондовий ринки. Сьогодні громадяни України практично позбавлені можливості інвестувати виробництво в аграрний сектор своїми заощадженнями й отримати відповідні дивіденди через фондовий ринок.

Невід’ємною умовою активізації інвестиційної діяльності та підвищення ефективності її є добросовісна і справедлива конкуренція. Цивілізоване конкурентне середовище сприяє тому, що інвестований капітал у поєднанні з інноваціями дає позитивний ефект – зменшує собівартість продукції, поліпшує її якість, збільшує обсяг виробництва в сільському господарстві та харчовій промисловості, кількість робочих місць, підвищує рентабельність виробництва комплексу, поліпшує умови праці та продуктивність праці.

Висновки. З цього слідує, що реанімувати й пожвавити економіку без наповнення сфери виробництва та послуг в сільське господарство України, реальним капіталом неможливо. Вирішити проблему можливо тільки залученням внутрішнього капіталу на підставі зменшення податкового тиску і легалізацією тіньової економіки, залученням заощаджень населенням, модифікацією фондового ринку, кредитуванням та ефективним використанням амортизаційних відрахувань.

Щодо інтенсифікації залучення національного капіталу у виробничу сферу необхідна координація на законодавчій основі обов’язкових довгострокових вкладень у пріоритетні сфери економіки, як це відбувається у країнах Європейської Спільноти.

Інвестиційний клімат, або формування інвестиційної привабливості сільського господарства, має бути однаковим як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів, при відповідному зменшенні прямого дотування й субсидії, пільги та інші переваги ринку.

Для поліпшення інвестиційного забезпечення розвитку продовольчих галузей АПК необхідно: створити відповідну інфраструктуру його фінансової підтримки, удосконалити державну підтримку продовольчих галузей з дотриманням вимог Європейської Спільноти; розширити застосування фінансово-кредитних та небанківських інвестицій, створити систему кооперативних банків і фонд кредитних гарантій; розвивати ринок страхових послуг; скоротити обсяги не грошових розрахунків; створити відповідну систему захисту прав інвесторів.

Виходячи із вищевикладеного, можна зробити висновки: абсолютні розміри інвестицій у продовольчі галузі агровиробничого комплексу зростають, однак є досить малими; - в умовах нестачі у підприємств відповідних коштів для забезпечення ефективного розвитку продовольчих галузей необхідні значні державні та іноземні інвестиції; поживавити прикордонне співробітництво з країнами Європейської Спільноти.

Бібліографічний список

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємства агропромислового комплексу: підручник /В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2013. – 779с.
2. Владичин У.В. Банківське кредитування: підручник / У.В. Владичин. – К.: Атака, 2008. – 648с.
3. Дамодаран А. Инвестиционная оценка: інструменти и методі оценки любіх активов / А. Дамодаран; пер. С англ.; 4-е узд. –М.: Альпина Бизнес букс, 2007. -1340 с.
4. Злупко С.М. Інституційно-інвестиційна теорія Михайла Туган-Барановського та її вплив на світову інвестологію // Фінанси України. - 2004. - №4. – С.3.
5. Кваша С.М.Зміни в тенденціях глобальної торгівлі в напрямках регіональної інтеграції [Текст] / С. М. Кваша, В. І. Власов // Економіка АПК. - 2014. - № 7. - С. 133-142.
6. Лупенко Ю.О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель–Весесяк, П.Т. Саблук та ін. – К.: ННЦ «Ін-т аграр. екон.», 2012. – 112 с.
7. Малік М.Й. Підприємництво у розвитку аграрного ринку [Текст] / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. - 2007. - № 11. - С. 138-149.
8. Пономаренко В.С. Методологічні аспекти стратегічного управління інвестиційними процесами // Фінанси України. -2002. -№10. – С.3.
9. Саблук П.Т. Національна доктрина продовольчої безпеки України [Текст] / П. Т. Саблук, Г. М. Калетнік [и др.] // Економіка АПК. - 2011. - №8. - С. 3-11
10. Статистичний щорічник України за 2013 рр : стат.збір. / за ред. О.Г. Осауленка. Державна служба статистики України, 2014. Київ. -534с.
11. Стецюк П. А.Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств [Текст] : монографія / П. А. Стецюк. - К. : ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2009. - 372 с.

Одержано редколегією 30.06.2015 р.

А.В. БАЛЯН, Г.В. СПАСКИЙ

**ВНУТРЕННИЕ ИНВЕСТИЦИИ, КАК ОСНОВА
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА
УКРАИНЫ**

Акцентировано внимание о важности привлечения и использования внутренних инвестиций, особенно на уровне областей и территорий Украины. Предложено пути эффективного использования местных финансовых ресурсов, мероприятия к интенсивному привлечению национального капитала в производственную сферу, анализированы вопросы, связанные с развитием финансовой инфраструктуры.

Установлено, что рынок инвестиций имеет значительные резервы, которые не всегда эффективно используются на практике. Сегодня, главным источником технологического обновления производства считаются амортизационные отчисления и прибыль предприятия аграрного сектора.

A.V. BALYAN, G.V. SPASSKY

**DOMESTIC INVESTMENTS AS THE BASIS FOR ECONOMIC
DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE**

The attention had been made on the peculiarities of attracting and using the domestic investments, especially on the level of the regions and separate territories of Ukraine. The ways of effective usage of the local financial resources, measures as to the intensive attraction of the national capital into the sphere of production had been suggested, the questions, connected with the development of the financial infrastructure had been analyzed.

There had been established, that the market of investments has the particularly high reserves, which are not always being effectively used in practice. Nowadays, the main source of the technological renewal of production is considered to be the amortization deductions and the profit of enterprises of the agrarian sector.